

**KUZEY KAFKASYA VE KUZEY KARADENİZ'DEKİ İSKİT
KURGANLARININ
ORTAYA ÇIKIŞI**

**THE EMERGENCE OF İSKİT'S KURGANİ IN THE NORTH CAUCASUS
AND NORTH BLACKSEA**

**СКИФСКИЕ КУРГАНЫ НА СЕВЕРНОМ КАВКАЗЕ И НА СЕВЕРЕ
ЧЕРНОГО МОЯ**

Kürşat KOÇAK*

ÖZ

Kuzey Kafkasya ve Karadeniz'in Kuzeyine MÖ 8. yüzyıldan itibaren yeni bir kültür getiren ve bölgenin hâkimiyetini ele geçiren konargöçer kavim İskitler olmuştur. Bu kavmin kökeni hakkında pek çok tartışma olmasına rağmen, genel görüş onların orta Asya kökenli oldukları yönündedir. Antikçağ kaynaklarından en önemlisi olan Herodot'un Tarih adlı eseri bu görüşün en önemli belgesi niteliğindedir. Bölgeye ilk yerleşenler Kimmerler olsa da, daha sonraları İskitler Hazar Denizi'nin kuzeyinden itibaren, Volga Irmağı, Don Irmağı, Dinyeper Irmağı, Bug Irmağı, Dinyester Irmağı havzaları Karadeniz'in kuzeyi ve Doğu Avrupa'ya kadar yayılıp hüküm sürmüşlerdir. Hatta Balkanlar ve Anadolu'ya kadar seferler düzenlemişler ve kendi kültürlerine ait olan kurganların içine bu seferlerden toplamış oldukları eserleri de yerleştirmişlerdir. İskitler'in atalar kültü ve öteki âlemde yaşam inancı kurganların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kurganlara da son derece önem vermişler, hükümdarlarından beylere ve halka kadar çeşitli boyutlarda ve zenginlikte kurganlar inşa etmişlerdir. Kurganlar ile ilgili ilk arkeolojik kazıları Rus bilim adamları yapmış ve kurganları inşa tekniklerine göre sınıflandırmışlar ve çıkan malzemeyi de tasnif etmişlerdir. Kurganlardan çıkan arkeolojik malzeme bozkır yaşamı hakkında kıymetli bilgiler edinmemizi sağlamıştır. Arkeolojik malzemelerden edindiğimiz bilgilere göre, İskit sanatı hayvan üslubu Asya'dan Doğu Avrupa'ya kadar yayılmıştır. Hayvan üslubu ile süslenmiş eserler Kafkasya, Kuzey Karadeniz ve Doğu Avrupa'ya kadar kurganlarda bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: İskit, Kurgan, Bozkır, Kafkasya, Karadeniz

ABSTRACT

The dominant nomadic tribe in the North Caucasus and the North Blacksea was the İskit bringing a new culture since 8th century B.C. Although there are lots of discussion about this tribe's root, the most common is that they are from Middle Asia. The most important resource about the early age "the history" by Herodot is the base of this opinion. However, the first settlers were the Kimmerians the İskits held sway from the North Caspian Sea to Volga, Don, Dinyeper, Bug Dinyester rivers and the North Blacksea and the East Europe. Moreover, they organized lots of expeditions to the Balkans and Anatolia. They put the products got

* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.
kocakkursat@nevsehir.edu.tr

during the expeditions in the kurgans. The belief living in the other world and ancestor cult caused the kurgan to come out. They cared the kurgans and they built kurgans in the different size and prosperity. The first excavations about the kurgans made by Russian scientists and they classified according to the building techniques. Also, the archeological offering provides us important information about steppe life style. According to the information we learn thanks to the archeological offering İskit's animal style art spread from Asia to the East Europe. And these works were found in the kurgans in Caucasus, North Blacksea East Europe.

Keywords: İskits, Kurgans, Steppe, Caucasus, Blacksea.

АННОТАЦИЯ

С 8-го века д.н.э. кочевые племена скифов овладели Северным кавказом и севером Чёрноморья привезли с собой совсем новую культуру. Не смотря на то, что есть очень много рассуждений о происхождении этого народа, в основном их считают Средне азиатским народом. Историк античного периода Геродот тоже придерживается этого мнения. Первыми на этой территории поселились Кимерийцы. Однако, в дальнейшем, Скифы, начиная с северных районов Каспийского моря овладели территориями на Волге, Дону, Днепра, Буга, Днестра и распространились до Восточной европы. Они устраивали военные походы на Балканах и Анатолию, размещали в своих курганах разные вещи, подобранные после нашествий. Скифы верили в культ предков и потусторонний мир. Это и стало главной причиной возведения курганов. Они придавали особое значение курганам, строили разные по размеру и богатству курганы для вождей и простого народа. Первые раскопки этих курганов провели российские учёные. Они определили курганы по формам строения и классифицировали найденный материал. Найденный археологический материал содержит значительную информацию о степной жизни. По этому материалу можно определять, что искусство изображения животного, свойственная скифам, было распространено от Азии до Восточной европы. Материалы с изображением животного найдены в курганах Кавказа, Восточной европы и северных районов Чёрного моря.

Ключевые слова: Скифы, курган, степ, Кавказ, Чёрное море.

İskitlerin ve Kurganların Ortaya Çıkışı

Kuzey Kafkasya ve Karadeniz'in kuzeyindeki bozkır kuşağına MÖ 8. Yüzyıldan itibaren çeşitli bozkır kavimlerinin Orta Asya'dan gelerek yerleşmeye başladıklarını görmekteyiz. Bu bölgede mevcut bulunan yerli kavimler ile kaynaşmak suretiyle de yeni bir bozkır kültürü meydana getirmişlerdir. Bu kültürün sınırları doğuda Hazar Denizinden, Batıda Tuna nehri havzasına kadar yayılmıştır (Durmuş, 2009: 12). İskitler kendilerinden önce buraya gelen Kimmerleri yerlerinden etmişler ve bu bölgenin hâkimi olmuşlardır. İskitler Hazar Denizinin kuzeyinden itibaren, Volga ırmağı, Don Irmağı, Dinyeper Irmağı, Bug Irmağı, Dinyester Irmağı havzaları Karadeniz'in kuzeyi ve Doğu Avrupa İskitlerin doğal yayılma alanı olmuştur (Kurat, 2002: 7) ve buralarda korunaklı (muhkem) yerleşim alanları meydana getirmişlerdir. Bu yerleşmelerden ise günümüze kadar ulaşan binlerce mezarlık kalmıştır.

İskitlerin bölgenin yerli halkı olmadığı konusunda araştırmacılar hemfikirdir. Bu konudaki en önemli bilgileri devrin antikçağ kaynaklarından almaktayız. Antik kaynaklar o günkü koşullar altında seyahat eden yazarlar tarafından kaleme alınmıştır. Bu yazarlar gördükleri ve duydukları pek çok bilgiyi de kayıt altına almışlardır. İskitlerle ilgili ilk bilgilere, onların adını da vermeyi de ihmal etmeyen İlyada'da rastlıyoruz. İlyada onlardan kısır sağan ve süt içen dürüst insanlar olarak söz eder. Odyssea'da ise Kimmerler'in Kırım ve Ukrayna bozkırlarındaki İskitlerin bazen çağdaşı bazen selefleri olduğunu gösteren dizelere rastlanmaktadır. İlk olarak MÖ 8. yüzyıl yazarlarından Hesiodos, Homeros çağının bu yılki çobanlarından doğrudan doğruya "İskitler" diye bilgi vermiştir. M.Ö 6 yüzyılda Midilli doğumlu ozan Alkman İskitlere komşu bazı kabilelerden bahsetmiştir. (Grakov, 2006: 16-18) Herodotos = 4. Kitap "Melpomene" İskitler hakkında çok önemli bilgiler vermektedir. Herodot İskitlerin yurtları, genel özellikleri, gelenekleri, kültürleri hakkında bilgi vermektedir. Bu bölümde Herodotos ilk olarak Yukarı Asya'nın hâkimleri ile Dareios seferi hakkında bilgi vermiştir. (Herodotos, 2006: 293).

Herodotos bugün dahi tartışmaları devam eden İskitlerin kökeni meselesinde ilk görüşü öne sürmüştür ve ona göre İskitler Asya kökenlidir. "*İskitler Asya'dadırlar, Massagetlerle yaptıkları bir savaştan yenik çıktılar, Araxes ırmağını geçtiler, Kimmerlerin yanına göç ettiler.*" (Herodotos, 2006: 298). Bu bilgiler ışığında bozkır kültüründeki derin benzerliklere bakarak İskitlerin Asya kökenli olduğunu kabul edebiliriz (Durmuş, 2012: 70). MÖ 1. bin yılın başlarında Orta Asya'da meskûn bulunan kabileler İskit tipi göçerleri meydana getirmiştir. Bronz ve demiri işliyorlar, metal eşyalar, tekerlekli yük arabaları ve at koşumları yapıyorlardı. Kulübeleri göç sırasında koşum öküzleri tarafından çekilen büyük yük arabasının üzerine konulmuş, üst tarafı konik, yarı oval keçe yurtlardı (Klyashtorny ve Sultanov, 2004: 59; Baykuzu, 2012: 12).

İskit kültürünün Orta Asya da ki arkeologlar tarafından tespit edilen ana hatları eski Çin kaynaklarında çok az kaydedilmiştir. Kaplumbağa kabuğu ve hayvanların kürek kemiği üzerine yazılmış, yine fal yazılarında MÖ 14. – 11. yüzyıllarda proto Çin kabilelerinin kuzeydoğulu komşuları genel olarak Chiognlar veya daha geç dönemlere ait tarihi kayıtlarda Sunglar adıyla geçmektedir (Klyashtorny, Sultanov, 2004: 59; Ekrem, 2010: 29). Asıl Çin kaynaklarını Tsan-Tsien'in Biyografisi ve Han-shu'nun Batı ülkeleri Monografisi oluşturmaktadır. Bu kaynaklarda Orta Asya İskitlerinden, "Sai" ve "Sai-wang" şeklinde söz edilmektedir. Bu kaynaklarda çoğu zaman Sakalara Sai adı verilmiştir. Batı Türkistan'a giden Sakalar ise Sai-wang adı ile tanıtılmıştır. Çince de wang sözü "kral, prens" demektir. Bu nedenle bu boyu, kral soyu şeklinde tanıtanlar dahi olmuştur. Eski Çince de Sak olan Sai şüphesiz Sakalar için kullanılmıştır (Çay ve Durmuş, 2002: 864) Hunlar ile İskit toplulukları bir arada yaşarken MÖ 8. Yüzyıllarda Türkistan'ın batısına ve Hazar- Aral çevresine bir İskit -Türk göçü meydana geldi (Gömeç, 2012: 42).

Kurgan Kültürünün Kuzey Kafkasya ve Kuzey Karadeniz'de Görülmesi

Kurgan kültürü bozkır kavimlerine has bir yapı birimidir ve onların ölümden sonraki hayatın var olduğuna dair inançları sonuncunda ortaya çıkmıştır. İskitler, Hunlarda görülen bozkır kurgan geleneğini Kuzey Kafkasya ve Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlara taşımıştır. Kimmerler ve İskitler, kökenleri M Ö III. bin yılları aşan Kurgan Kültürlerinin - MÖ II. ve I. bin yıllardaki temsilcileridir. Kurganlar, bozkırlardaki göçebe hayat tarzında, belli bir hiyerarşik düzen içinde önem taşıyan kişilerin mezarlarıdır. Bozkır kültürlerinin ayrılmaz parçası olan çadırlarının, ölümler için hazırlanmış benzerleridir. Bozkır göçebelerinin tipik mezarlarıdır. Kurgan öz Türkçe olup, korugan'dan gelmektedir.

Ölümleri koruyan özellikleri nedeniyle bu ad verilmiş olmalıdır. En görkemli İskit kurgan

grupları, MÖ 8. ve MS 1. yüzyıllar arasında Kuban, Taman, Kırım, Dinyeper, Don, Kiev, Poltava, Volga, Ural, Altay, Kuzey Moğolistan ve batıda da genellikle Macaristan ve Romanya’da kümelenmişlerdir (Tarhan,2002: 905-906). Kurgan kültürü Orta Asya’da meydana çıkmış ve İskitler vasıtasıyla ilk defa Sarmatlar’ın arkasından Kuzey Kafkasya ve Karadeniz’in Kuzeyine gelen İskitler tarafından bu mümbit arazide meydana getirilmiştir.

Azak Denizi’nin doğusundaki Kuban vadisindeki MÖ 7.yüzyılda İskit kavminin istila ve işgali hareketleri meydana gelmiştir. Bütün bu dönem boyunca bölge Güney Rusya kültürünün büyük merkezi olarak görülür. Kuban’daki Kelermes kurganında zengin buluntular ortaya çıkmıştır. Burada ortaya çıkan çeşitli işleme ve formlar, Batı ve Güney Rusya’da yüzyıllar boyu Sibiryta tarzında idi. Sarmat ve ardışık kabileleri bu sanatı Avrupa’ya yaymışlardır (Fry,1923: 221; Tarhan, 1970: 23). “ MÖ 6. Yüzyıla ait bronzdan yapılmış İskit hayvan heykellerini, koleksiyoncu M.Stacklet toplamıştır.” Bu bronz heykellerinin Chou Hanedanı bronzlarına çarpıcı benzerliği görülmektedir. Örneğin, eserlerde boyun, gerdan ve baş kısımlarında bu benzerlik görülür. Ancak Çin eserleri çok az İskit metal eserlerinden etkilenmiştir. Han Hanedanı ise İskit eserlerine rağbet göstermiş ve onların mezarlarında İskit kaynaklı pek çok eser bulunmuştur. Böyle olması durumunda Chou ve Kelermes arasındaki bağlantı bizi çok geriye götürmektedir (Fry, 1923: 221). Araştırmacılar İskit kültürünün bu metal eserlerin İran (Pers) Grek, Çin etkisinde olacağına düşünmelerine rağmen deliller İskitleri Orta Asya, Batı Sibiryta’ya götürmektedir (Fry,1923:221).

Dr. Roztovtzeff’e göre “Sarmat ve İskitlerin dünya sanatına büyük katkıları olmuştur. İskitlerin çok renkli hayvan form ve stillerine kendilerini adamaları ve bunları Orta Avrupa’ya getirmelerinin Avrupa sanatı için büyüleyici ve anlamlı katkısı olmuştur” (Fry, 1923: 222 Naklen). Konargöçerler sanatı ve diğer nesnelere doğudan batıya doğru kavimler arasında taşıyıcı unsur olmuşlardır. Bu taşıdıkları unsurları ise büyük oranda kendi değerleri ile üretmişlerdir.

İskitler hayvan üslubunu kendi bozkır yaşam biçimi içerisinde meydana getirmişler ve tahmini olarak Merkezi Asya’dan MÖ 8.yüzyılda (Hun Bölgesi) ayrılarak Ön Asya’ya getirmişlerdir. Perslerin ve Greklerin bu kültürü meydana getirdiklerine dair iddialar ise mantıken imkânsızdır. Çünkü bu milletler yerleşik kültürde yaşamaktadır ve bozkır kültürünü tanımamaktadırlar. Ancak İskitler Ön Asya’ya gelince bu kültürü tanıma imkânına kavuşmuşlar ve etkilenmişlerdir. Tabii İskitler de onların bazı süsleme amaçlı dekor ve motiflerinden etkilenmişlerdir. Oysaki gerçek şudur ne İran ne de Grekler göç hareketinde bulunmuşlardır. İran Türk bloğunu aşip Orta Asya’ya girememiş sadece Anadolu’yu kısa süreli işgal etmiştir. Grekler ise Karadeniz’in kıyılarında koloni faaliyeti yürütmüştür. İskitler ise Orta Asya’dan büyük bir ihtimalle bağlı oldukları Hun kütlesinden kopup Sarmatlar’ın açtığı yoldan Hazar’ın üstünü takip ederek Karadeniz’in kuzeyine doğru ve Doğu Avrupa’ya ulaşmışlardır. Bunun sonucunda da bu bölgeye kendilerine ait olan kurgan kültürünü getirmişlerdir.

Kurganların Nitelikleri

Kurgan kelimesinin kökeni ile ilgili çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Örneğin “korumak” fiilinden meydana getirildiği yönündedir, diğer görüş ise ölülerini küçük ağaç korularına defneden bozkır Türklerinin bu koruluktan dolayı mezarlarına “korugan” demişlerdir. *Kurgan* kelimesi, temel olarak iki anlama sahiptir. Tepe veya üzerinde, koruyucu tepe şeklinde bir bölüm bulunan “Tümülüs tipinde mezar/ kale/hisar/ şehir” anlamlarına gelmektedir (Çoruhlu,2002: 56; Ögel, 2001:763). *Kurgan* sözlük anlamı eski Türkçede “hisar” demektir (Şemseddin Sâmî,1985: 768). Burada kurganın iki anlamı ortaya

çıkılmaktadır. Birincisinde “ölmüş olan kişinin korunduğu yer”dir. İkincisinde de ise “yaşayanların dış saldırılara karşı korunduğu şehir savunma sistemi”dir.

Her ikisinde de bir koruyuculuk söz konusudur. Ancak atlı kavimlerin yerleşimine bakıldığında şehrin savunması ile ilgisi pek bulunmamaktadır. Bu yüzden bu kullanım atalar kültürü ile bağlantılı olarak İskit dönemi için yalnız mezar ifade eden bir kelime olmalıdır. Bu kelime yalnız mezarın üzerinde oluşturulan tümseği dahi ifade etse, yine onun koruyuculuk vasfı ön plana çıkmaktadır (Durmuş, 2004: 22-23).

Herodotos’un MÖ 5.yüzyılın ortalarında gözlemlerine dayalı olarak bahsettiği mezar geleneğinin Karadeniz’in kuzeyindeki bozkırlarda yaygın olduğu görülmektedir. Buna göre üzerine toprak yığılarak yapılmış mezarlara *kurgan* denilmektedir. Genelde kurgan ismi koruganla özdeşleştirilmektedir. Gerçekten de bütün değerli eşyalar ile gömülmüş ölünün korunması ve ona ait mezarın soyulmaması esastır. Bu tür mezarların korunması gereğini ve bizzat korunduğu Perslerin Karadeniz’in kuzeyindeki İskit ülkesine gerçekleştirdikleri sefer esnasında İskit Hükümdarı İdanthysos ve Pers Kralı Darius arasında geçen konuşma açık bir şekilde ortaya koymaktadır (Durmuş, 2004: 22).

Bozkır insanı beylerine ve seçkin yönetici zümresine ait kurganlar yapmışlardır bunu yapmalarında İskit inancına bağlı olarak mevcut öteki dünya inanç tasavvurlarından dolayı mezarlarına önem vermişler ve öteki dünyada yaşamlarını sürdürecekleri mekânlar olarak tasvir edip çadırlarına veya evlerine benzetmişlerdir (Esin,2006: 132). Ögel’e göre Oğuz destanının Uygur yazmasında korıgan veya kurıkan sözü, çadır ve hakanlık otağı manasında görülmektedir. Bu söz ve anlayış, daha çok doğu Türk kültür çevresine ait olmalıdır (Ögel, 2000: 317, cilt 7). İskit mezar veya kurganları kişilerin statü ve sosyal mevkilerine göre farklılık arz etmiştir. Birkaç farklı tip sergileyen İskit mezarlarının en önemlileri kurganlardır. Mezarların üzerlerinde bazen doğal, bazen de taş, toprak yığılarak oluşturulmuş bir tepenin var olduğu ve genellikle tepenin altında inşa edilmiş yapılardır. Kurganların büyük boyutta olanları taşla inşa edilmekteydi. Bazen doğrudan doğruya mezara iniliyor bazen de cesedin bulunduğu çukura, aşağıya doğru yönelen bir geçit yapıyordu. Zaman zaman İskit hükümdarları (çar) kurganında olduğu gibi uzun bir koridor sonunda dörtgen şeklinde, tonozlu veya özensiz bir biçimde inşa edilmiş cesedin bulunduğu odaya ulaşılmaktadır. Cesetler bazen gruplar halindedir ve çoğu zaman silahları, diğer eşyaları ve mezar hediyeleri ile birlikte defnedilmişlerdir. Bazen asil kişinin bulunduğu bölmenin (mezar odası) dışında komşu bölmelerde başka cesetler ve at kalıntıları bulunmuştur (Çoruhlu, 2007: 332). İskit kurganlarının bu tarz yapımını belgeleyen ilk antik çağ kaynağı ise Herodot’tur ve o eserinde gelenekleri ile birlikte bu defin töreni ve mezarın yapımını tasvir eder.

“İskit kralları öldüğü zaman, o bölgede eni boyu bir, dörtgen, büyük bir mezar kazarlar ve hazır olduğu zaman ölüyü getirirler. İskit kralı defnedilmeden önce gövdesi mumla kaplanmış; önceden karnı yarılmış, içi boşaltılmış ve maydanoz tohumu, anason ve dövülmüş saparna ve kokulu maddelerle doldurulmuş, sonra dikilmiştir; ölü bir arabaya konur ve başka bir halk topluluğuna götürülür. İskit kralının cesedini teslim alan halk İskitlerin geleneklerini uygular. Bir kulaklarının memesini keserler, başlarını çepeçevre kazırlar, kollarının etini çizerlerdi, alınlarını ve burunlarını yırtarlar, sol ellerine ok saplarıydı. Sonra arabanın içindeki kral ölüsü, gene kendi uyruğunda olan başka bir halk topluluğuna götürülürdü. İlk olarak götürüldüğü yerin ahalisi de peşinden giderdi. Bütün halk toplulukları doluşturıldıktan sonra ölü imparatorluğun en uzak ülkesi olan Gerrhos ülkesine götürülürdü. Mezar orada kazılmıştır. Mezar içine çimen yayılır, kral üzerine konurdu. Ölü yere saplanmış mızraklarla çevrilir, üzerine ağaçtan bir gölgelik konur ve

sazlarla örtülürdü. Mezarın içinde boş kalan geniş yerlere karlılarından birisi, elinden içki içtiği kimse, bir aşçı, silahtarı, uşaklarından birisi, bir haberci ve atları boğulup konulurdu. Kullandığı şeylerden birer tane ve altın kupalar konurdu. (Gümüş ve bakır kullanmazlardı.) Bu tören tamamlanınca herkes mezarın üzerine kürekle toprak atar ve en yüksek tümseği yapmak için birbirleriyle yarış yaparlar” (Herotodos, 2006: 322).

Antik kaynakların vermiş olduğu bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla kurganlar, on sekizinci yüzyıla kadar toprak altında kalmıştır veya define hırsızları tarafından soyulmuştur. Ancak Sovyetler Birliği Dönemi’nde Karadeniz’in kuzeyindeki, İskit kurgan kazıları 1960 ve 1961 yılları arasında yoğunlaşmıştır. Karadeniz etrafındaki steplerde (bozkırlarda) yaygın olarak sulama sistemi yapılırken bu kazılar yapılmış. Bu dönem boyunca Ukrayna bilimler akademisinden arkeologlar üç yüz kurgan kalıntısı kazmışlardır. 1964 ve 1970 yıllarında bazı ilginç eser ve buluntular bulunmuştur. Bu buluntular arasında Yunan (Grek) zanaatçıların elinden çıkmış parlak (yaldızlı) gümüş bir içecek kupası (sürahi) bulunmuştur. Kupa üzerinde oturan iki İskit grubu temsil eden betimleme yapılmıştır. “Bu durumda hizmetçiler ellerinde kulp bir çeşit deriden yapılmış ve su kabağından yapılmış içecek kapları(Çamçak olabilir) ile şarap ve kaz eti taşıyorlardı” Su kabağının içi boşaltılıp kurutuluyor ve deri ile kaplanıyor. Arkeologlara göre bu sanat eserlerinin üstündeki sahneler basit dekoratiflerden ziyade günlük hayatın tasviri veya bazı efsane ve destanlardaki olaylar da olabilir. Özellikle Ordzhonikidze kasabası yakınındaki, Tolstaya Magila kurganında yapılan kazılar, özel bir öneme sahiptir. B.N Mozolevskii idaresinde 1971 yılında bu kazıyı gerçekleştirdiler. Ana gömü çalınmıştır, fakat hizmetçilerin ve atların mezarları ana gömü yakınında keşfedilmiştir. Atlardan birine giydirilen alınlık Zabelin tarafından kazılan Tsimbalka Kurganı’nda bulunan’a benzemektedir. Bununla birlikte yılan bacaklı kadını temsil ediyordu ilaveten altın süslemeler ok, ok kını¹³, merkezi mezar içerisinde bir kılıç ve el yapımı altın kılıç kını bulunmuştur (Piotrovsky, 1973-1974: 31, naklen).

1902 yılında Arkeolog V.A. Gorodtsov kendi yapmış olduğu kazılarına dayandırarak şu görüşleri ileri sürmüştür. Karadeniz’in kuzeyinde üç farklı kurgan yapım şekli olduğunu belirtmiştir. Bu öneriyi defin metotlarına göre yapmıştır (Piotrovsky, 1973-1974: 17 naklen) **Çukur (ocak) Kurgan, Katakomp (odalı) Kurgan, Otağ Tipi Keresteden Yapılı Kurgan** olarak adlandırmıştır. Bu önerisi daha sonraki arkeolojik kazılar ile desteklenmiştir.

a) Çukur (Ocak) Kurgan

Çukur mezar yapımı zamanında göçebeliliğin en saf şekli meydana geldi. Daha sonra MÖ dördüncü ve üçüncü bin yılda esas mezar veya kurganlar yapıldı. Yerleşim birimleri için kömürleşmiş bitki kalıntıları çok az veya kıt bulunmuştur (Kohl, 2007: 144). Çukur tip mezarlar süreç içinde gelişimini devam ettirmiş ve diğer kurgan mezar yapılarına örnek teşkil etmiştir. İskit topluluklarının kullandığı çukur mezar başlangıçta, kurganın dip kısmına ulaşmayan daha eski çukurlar içinde yer alıyordu. Üzerleri ağaç ile kapatılıyordu. Çatılar daha az gösterişli idi. Mezarların baş kısmı batı veya doğuya dönüktü. Fakat içerisindeki eşyanın hemen hepsi İskit eşyalarıydı. Bu mezar tipi MÖ V. yüzyılda korunmuştu. Fakat MÖ VI. yüzyıldan itibaren nerden alındığı tespit edilemeyen, çukur girişi kuzeyde bulunan ve katakomp denilen daha küçük yer altı mezarları görünümünde münferit mezar yapıları ortaya çıkmaya başlamıştır (Grakov, 2006: 130-131).

¹³ Gorytus: İskitlerin ok ve yaylarını, muhafaza eden bele takılan bir nevi sadak.

b) Katokomp (Odalı) Kurgan

MÖ 2. Bin yıl içinde konargöçer çobanlık hayat tarzı devam etmiştir. Doğuda İtil, batıda Dinyeper ve güneyde Azak Denizi ile sınırlanmış geniş bozkır kuşağında Alçak kurganlar ve katakomp mezarları arasında kesin bir ayırım yoktur. Arkeolojik malzeme, tamamen Kuban kurganlarıyla bağlantılı olup Katokomp kültürünü yürüten bozkır sakinlerinin göçebe bir yaşam tarzı ile yerleşik ziraat arası bir yaşantıyı sürdürdüklerini göstermektedir (Durmuş, 2013: 17; Durmuş, 2012: 35-36). Katakomp mezar kültürü hakkında Grakov'un vermiş olduğu bilgilere göre "MÖ 6. yüzyıldan itibaren, giriş çukuru kuzeyde bulunmakta ve katakomp denilen daha küçük yer altı odalardan meydana gelen münferit mezar yapıları ortaya çıkmaya başlamıştır" Dinyester'den Berdyanske şehrine kadar uzanan bölgede yer altı odaları "katakomp" ön plana çıkmaktadır. Bu çukurlar ve odalar, ceset ile mezar envanteri birlikte defnetmeye yetecek kadar büyüktür. Mevtayla birlikte gömülen eşyalar, genellikle enlemesine kuzey veya güney girişe bırakılmaktadır. Bazen de çukur girişi yerine, Katakomp'un duvarlarının ortasına doğru uzanan basamaklı dar bir iniş "dramos" yer almaktadır (Grakov,2006:131). MÖ 5. yüzyılda nadir olsa da katakomp tipi mezara rastlanılmıştır. Örneğin Semenovka köyü yakınında tek bir katakomp mezarın içinde bir ahşap kâseyle birlikte, metal kaplı tabaklar, silah at ve koşum takımları bulunmuştur (Olkhovsky, 1995: 67).

c) Otağ Tipi Keresteden Yapılı Kurgan

Bu tip mezarlar bütün Avrasya boyunca en yaygın kurgan mezar tipidir. Bu tip kurganlar kereğü çadırlardan esinlenerek meydana getirilmiş olmalıdır. Kereğü çadırlar ahşap bir iskelet üzerine kıl keçelerin örtülmesiyle yapılıyordu. Otağ tip çadırların yapısında bu karakteristik özellikleri görmekteyiz. Bu kültür Orta Asya'da gelişmiş ve de Doğu Avrupa'ya kadar yayılmıştır. Özellikle Altay Dağları, Pazırık kurganları yapılarına benzemektedir. Kurgan yapım teknikleri aşağıdaki şekillerdedir.

1. Gün ışığına göre yön verilerek yapılan dikdörtgen mezar odasının etrafı karaçam kütükleri ile kaplandıktan sonra odanın döşemesi, duvarı, tavanı keçe ve halılarla kaplanmıştır.

2. Kabirin güney bölümünde inşa edilen küçük bir odacığa, mumyalanan cesedin başı doğuya çevrili olarak yerleştiriliyordu.

3. Atlar insan cesedinin bulunduğu mezar odasının dışına gömülürdü. Mezar odasının duvarları ve zemini kütüklerle çevreledikten sonra, kabirin üst kısmı, toprak tabakasının basıncına dayanıklı olması için, birkaç tomruk tabakası üst üste yerleştirilerek örtülürdü. Daha sonra kütüklerin arası kayın ağacı kabuğu ile kapatıldıktan sonra ağaç kökleri ve civarda yetişen kuril çayı dalları ile örtülür, bunların üzerine toprak serilir, toprağın üzerine de taşlar yığılırdı. Bu tür mezarlar Hun kültürünün ortak özelliği idi (Diyarbakirli, 1972: 100). Tarım havzasında tavan tertibatı arasında kutrî (köşegen) tavanlar mevcuttur ki, gerek taş numuneye ve gerek nakıştaki ahşap numuneye göre vücuda getirilmiştir. "Kurganlar" ve "Nuin-Ula" keşifleri bu imkânın vesikalarını teşkil etmektedir. Kurgan mezarının bulunduğu oda, üç tahta sandıktan yani evvelâ asıl tabuttan, sonra iç odadan ve daha büyük üçüncü bir odadan (ki küçük odayı üç taraftan koridor gibi ihata etmekte ve gayri kâfi krokilere nazaran, takriben 1,70 metre yüksekliğinde bulunmaktadır.) meydana gelmektedir (Strzygowsky,1935: 18).

Otağ tipi mezar en yaygın kurgan tipidir ve en çok bu tip kurganlara rastlanılmaktadır. Bu mezarlar ahşap kabinlere benzerdi. Volga Nehri ve Güney Urallar bölgesi çevresinde çok geniş alanlara yayıldı ve MÖ 9.yüzyılın ortasına kadar varlığını sürdürdü. MÖ 9. yüzyıldan itibaren kereste mezar (kurgan kültürünü) İskit kabileleri kurdu ve geliştirdi. Bu

durum ise iki antik iddiaya açıklık getirmektedir. Bu iddialar bir göç ettiler, iki yerli halk idi. Çünkü kurgan kültürü Asya'dan Karadeniz'in batısına doğru hareket eden insanlar tarafından yayılmıştır. Erken devir İskit tipi sanat eserleri (öncelikle at koşum takımları ve at ile ilgili teçhizat) çok geniş bir alanda bulundu. Onlar uzak kuzey olarak bilinen Kiev, Dinyeper, Kuban bölgesi (Karadeniz'in kuzey kıyıları) Kafkasya'nın güneyi ve kuzeyi merkezi Urartu ve İran aynı bölge içinde ve yakın doğunun daha da ilerisinde bile MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısında karakteristik İskit bronz ok uçları bulunmuştur (Piotrovsky, 1973-1974: 17).

İskit aristokrasisine ait kurganların büyük bölümü Trans Kuban bölgesindeydi. Bu bölgede yapılan araştırmalara göre kurgan inşası MÖ 7. Yüzyılda zirveye ulaşmıştır. MÖ 7. ve 6. yüzyılda boyunca kurganların sayısı oldukça artmıştır. Kayıtlara geçen otağ tip kurganların çeşitleri vardı. Keresteden yapılan mezar odasının üstü kamışlar ile örtülmüştür ve yerden yükselen mezar çukuru, yuvarlak şekilli duvarlar tarafından destekleniyordu. Mezar çukuru yedi sütundan oluşuyordu ve 6 ila 20 oranda kazıkla destekleniyordu. İçerisindeki hücre, birkaç bölmeden oluşuyordu. Her bölümde farklı biçimde eserler, insan şekilli sanat eserleri ve at kalıntıları bulunuyordu. Bu mezarın büyüklüğü ve zenginliği içerisinde defin bulunan kişinin sosyal statüsüne bağlı idi. Örneğin Kelermes kurganı 41 metrekareden 114 metrekareye, Ulski ve Ust labinski kurganı 14 metrekareden 16 metrekareye kadar genişliğe ulaşıyordu. Bu kurganlarda sırt üstü yatan cesetler, kuzey veya güneye doğru yatırılmıştır. Mezarlar yağmalanmıştır fakat yediden yirmi dört âdete kadar gem takımlı at, mezar bölmelerinde gömülmüştür. Atların yanında takımlar, topuzlar, süslenmiş arabalar ya da savaş arabaları bulunmuştur (Petrenko, 1995: 9). Bu kurganların büyüklükleri ve yapım şekilleri Pazırık kurganlarına benzemektedir. Pazırık höyüğünün altında uzanan keresteden yapılmış bir oda, yaklaşık 50 m genişliğinde ve 4 m'den 7m'ye kadar derinlikte yapılmış. Odada tek bir parça keresteden yapılmış lahit ve hayvan mücadelesi sahneleri ile dekore edilmiş. Ölen kişinin cesedi mumyalanmıştı cesedin derisi, kolları ve göğsü halen görülebilen balık ve hayvan dövmeleri yapılmıştır. Defnedilen beyin eşi, cariyesi onunla birlikte gömülmüşler, bu cesetlerin elbiselerini giymiş oldukları görülür. Bu elbiseler, süslü eşyaları müzik aletleri her şey hayattaymış gibi çevrelerine bırakılmıştır. Ayrıca içi kenevir tohumu ile dolu bronzdan yapılmış bir kazan bulunmuştur. Herodotus'un İskit gelenekleri hakkında söylediklerini doğrulamaktaydı. Her şey cenaze töreni ve ritüellerle ilgiliydi. Pazırık, 5 nolu kurganın kuzey dış duvarın yanındaki odada zengin süslemelerle beraber vücudu süslenmiş atlar ve geniş tekerli at arabası bulundu (Piotrovsky, 1973-1974: 22; Diyarbekirli,1972: 101).

Kafkasya'ya yerleşen İskitler buradan Ön Asya'ya akınlarını yürütmüşlerdir. Kafkasya'nın kuzeyindeki ovalar göçer birliklerin güneye doğru hareketleri için bir üs vazifesi görüyordu. Arkeologlar işte buralarda MÖ 7. Yüzyılın ortalarından kalan İskit kurganları bulmuşlardır. Stravropol yakınında Krasnoye Znamya Hutor'da ve Kuban boyun'da Kelermes Stanitsa'da bazı kurganlarda İskit ileri gelenlerinin ve atlı muhafızlarının kalıntıları bulunmuştur (Melyukova, 2000: 145). Atın kurganlarda bir adamlarla birlikte gömülmesi, bu hayvanın göçerlerin hayatında oynadığı önemli rolü göstermekle birlikte, ölümünden sonra da aynı rolünü koruyacağına inanıldığını simgelemekteydi. Bu çok eski bir Avrasya konargöçer geleneği idi, bunu; Syntasta'nın (MÖ 2. asır, bronz çağı mezarları ve daha sonra da Ar'an (Tuva, MÖ 8. asır), Pazırık (Altay, MÖ 5. 3. asırlar) ya da Karadeniz steplerinin Çertomlik (MÖ 4.-3. asırlar) muhteşem göçer kurganlarıyla örneklendirebiliriz (Muzio, 2002: 206).

Bu otağ tipli keresteden yapılmış ve üstü yığma tepelerle oluşturulmuş kurganlar boyutları gömülen kişinin mevkisine göre değişmiştir. Kral ve zadegan sınıfının mezar boyutları ve defin şekilleri aynı olmakla birlikte sıradan halkın mezarları daha küçük boyutta ve içerisinden çok az malzeme çıkmıştır. Her ne kadar boy mensuplarının kurganları 1 metreden biraz yüksek ve 18- 20 metre genişliğe ulaşıyorsa da bey ve aristokratların kurgan mezarlarının yüksekliği 18 -20 metre yüksekliğe ulaşmıştır. Toprak yığmaların altına taş temeller atılmış, yığmada normalin 2-3 misli büyük yapılmıştır. Konik temel girişleri kerpiç tamponlardan yapılmış fakat uç kısımları kamış yastıklarla beslenmiştir. Yer altı odaları-katakomplarda bir dizi savaştının yan yana yattığı karmaşık ve enlemesine odalar bulunmaktadır. Bu odaların genellikle 10-18 metre derinliğinde çukurun girişinden başlayan bir koridoru vardır. Bu kurgan setleri içinde ölü yemeğinden arta kalanların izleri, hayvan kemikleri, eski Grek anfora parçaları, cenaze arabası parçaları, dizgin ve at eyeri parçaları bulunmuştur (Grakov,2006:132) .

Kurgan yapılarına en güzel örnek Rus bilim adamlarınca “Çar” kurganı olarak adlandırılan büyük ihtimal İskit hükümdar ve boy beylerine ait olan zengin buluntu ve kalıntılar içeren ve devasa boyutlarıyla da dikkat çeken kurgan mezarlardır. Kralî İskit mezarları adı da verilen bu kurganların çoğu, Alexandropol ve Nicopol’a (Yukarı Dinyeper nehri havzasında) yakın bir yere yerleşmişlerdir. Fakat bazıları da Panticapeum’un (Kırım Kerç bogazi girişinde antik şehir) Grek yerleşim merkezlerinin yakın çevresinde yerleşmişlerdir. Alexandropol ve Nicopol gruplarının en dikkate değer olanları Tolstiya Mogila ve büyük höyüklerdir (Memiş, 2005: 21). Azov Denizi ve Karadeniz’in kuzeyindeki bozkır kuşağındaki İskit mezarlarının çoğu kurgan yapıları ile temsil edilmektedir (Melyukova, 1995: 35). MÖ 5. yüzyılın başlarında İlk İskit kurgan mezarları ve bu mezarların altındaki gömülerde belirgin artış oldu. Buralarda İskit grup mezarları ve sıradan halk üyelerinin mezarları vardır. İskit asilzadelerinin zengin muhtevalı mezarları oldukça arttı. Bugün çoğunlukla büyük ve zengin kurgan mezarlara *Kralî (çar)* kurganlar olarak isim verilir. Çoğunlukla Dinyeper nehrinin her iki yakasına konumlandırılırlar. Genellikle bu mezarlık alanlar, bölgede 10’ dan 100 adet’e kadar yığma kurganları içerir. Yükseklikleri ve çapı 1.5-2 metreden 15-20 metreye kadar ebatta hemen hemen görülebilir. Bu gruplar içerisinde dikkate değer yükseklikte iki kurgan görülürken diğerleri onların etrafında düzenlenmiş küçük kurganlardır. MÖ 6. ve 4. Yüzyılda kurganların toprak tepeleri sıradan halk mezarlarında da görülmeye başlanmıştır. Bu tepeler çevrelerinde bulunan kara topraktan yapılmaya başlanmıştır. Bu yapılarda taş levhalarda kullanılmıştır. Örneğin Bugh nehri alanı, Dinyeper nehri çağlayan bölgesi ve aşağı Dinyeper nehri bölgesinde yığma tepelerin altında taş dolmenler(gömüt) bulunmuştur. İskit kral mezarlarında ise daha çok güç harcandı ve büyük tepeler inşa edildi. MÖ 5. ve 4. yüzyıllarda İskit kurganları çoğu 3 ila 21 metre yükseklikte ve 30 metreden 350 metreye kadar genişlik çapta ölçülmüştür. Aşağı Dinyeper nehrinde yaklaşık otuz adet bu tür kurgandan bilinmektedir. En geniş kurganlar 14-21 metre yüksekliğinde ölçüldü. Bu kurganlar Aleksandropolskii (21metre), Certomlyk (19 metre), Oguz (20 metre), Balshaya Tsimbalkaya (15 metre) ve Kazel (14 metre) dâhildir. Krali İskit kurganlarının çoğu aşama aşama inşa edildi. Onların yığma tepelerine özel çimlen yerleştirildi. Yüksek ve geniş tepelerin tabanı taşlarla desteklendi. Bu tepelerin etrafı hendeklerle çevrildi. Bu yığma tepelerin altındaki odalarda ise evcil hayvan kemikleri, çanak çömlek kalıntıları ve de at koşum takımları bulunmuştur. Bunlar içerisinde en dikkate değer zengin içerikli olanlardan biri ise Certomlyk kurganıdır. Aşağı yukarı 250 parçalık çok zengin hediye ve sayısız bronz ve altın dizgin süslemeleri bazı eğer kalıntıları, 10 adet topuz ve birçok ok ucu bulunmuştur. (Melyukova, 1995: 36).

Bunlar içerisinde Kuban nehri bölgesinde Uls'kii aul'unda Voronezhskaya köyünde bulunan ve MÖ 6. ve 5. yüzyıla tarihlenen kurgan grubu dikkate değerdir. Özellikle I numaralı Kurgan 15 metre yükseklikteydi. Büyüklüğü ve içeriğinden dolayı “Çar” kurganı olarak adlandırılmıştır. Dört kazıklı ahşap yapı kurgan soyguncuları tarafından yağmalanmıştır. Bu yüzden dört ahşap sütun yerde bulunmuştur. Mezar odasının genişliği 7.45x5.7 m idi. Yapı doğu batı yönünde uzanıyordu. Ana odanın yanında birkaç at iskeleti vardı. Mezarın doğu ve batı bölgelerinde (yan odalar olabilir) iki öküz iskeleti vardı. (bu iskeletler yağ aşından artmış olmalı) İskeletlerin içerisinde bulunduğu yapı kamışlar ile kaplanmıştır. Buna ilaveten kurgan içerisinde muazzam sayıda 360 tane at iskeleti bulunmuştur. Bu atların gömülüş tertibi ise fevkalade ilgi çekicidir. Dört mahzenin her birinde 36 adet at iskeleti ve 12 sütunun her birinin kenarında 12 at iskeleti gömülmüştür. Atlar muhtemelen ölen büyük hükümdar için boy beyleri tarafından hediye edilen bozkırın cins atları olmalıdır. Ölen kişinin sosyal statüsünün çok yüksek olduğu cenaze töreninden sonra yığmanın altındaki odada yağ aşından artan kalıntılardan anlaşılmıştır. Ziyafet artığı, iki büyük öküz ve 50 den fazla at iskeleti bulunmuştur. Bunlara ilaveten diğer öküz ve koç kemikleri parçalar halinde kurganda bulunmuştur. Ayrıca kurganın içinde savaş sahnelerinin tasvir olduğu altın bir plak bulunmuştur.(Petronko, 1995: 10) Bu kurgandan başka MÖ 7. yüzyılın ilk yarısına ait Krasnoya Znamya çiftliği yakınlarında Nartan ve Novozavedennoye yerleşmeleri, Stenci çiftliğinde ve Stavropol çevresinde çok önemli mezarlık alanları keşfedildi. Krasnoya Znamya çiftliği yakınlarında mezarlık alanda dokuz adet yığma tepeli kurgan bulunmuştur. Bu seri kurganlar “İskit kral kurganları” olarak arkeologlar tarafından adlandırılmıştır ve merkezi kurganın yüksekliği 11 metreyi buluyordu. I numaralı kurganın altında birkaç İskit hükümdarı yatmaktaydı. Kurganın altında mahzen odası taşan yapılmış ve girişte dromi (oda mezarın önündeki kuyu biçimli giriş) yapılmıştır (Petronko, 1995: 12). Kuzey Kafkasya'dan, Karadeniz'in kuzeyine İskit ana gövdesinin girişi MÖ 6 yüzyılda meydana geldi. Karadeniz ve Azak denizinde MÖ 7 ve 6. Yüzyıla sayısı fazla olmayan İskit mezarları ortaya çıktı. Yaklaşık yirmi tanesi özellikle bu devre aittir. MÖ 5. Yüzyıldan MÖ 3.yüzyılın başlarına İskit kurgan mezar sayısı iki binden fazla artmıştır (Melyukova, 1995: 32).

1830 yılı güz mevsiminde Pantikapea nekropolünde ortaya çıkarılan Kul Oba kurganı (Kerc Yeni Kale) oldukça istisnai bir öneme sahiptir. Bu kurgan ile Güney Avrupa'da İskit dönemi kurganları incelenmeye başlamıştır. Basamaklı kemerli ve dramoslu (mezarın girişinde yer alan kenarı taş duvarlı uzun yatay geçit) yer altı mezarı yere dayanmamaktadır. Üç adet iskelet bütün malzemesi ile yerinde durmaktadır. Kuzey duvarı boyunca yanında altın phiale (kulpsuz, sığ, dini törenlerde kullanılan tanrılara içki sunmak için kullanılan kap) ve altın bezekli plaklarla kaplı silahlar bulunan bir kral veya eyalet valisi yatmaktaydı. Başlığı altın ajurlu bir tiara (yüksek tacı olan yüksek bir başlık) süslemektedir. Üzerlerinde sadak ve ellerinde yuvarlak âyin kâsesi bulunan dört altın İskit figürü ve birbirleriyle kardeş olan İskit figürleriyle süslü ferahiler başlığı ayrıca süslemektedir. Cesedin boynundan kenarları atlı İskit figürleriyle bezeli altın bir madalyon, bileklerinde ise birkaç bilezik vardı. Elbisesi birçok değişik altın ferahilerle bezelidir. Gizli bir bölümde, ortada ayaklarını bükmüş bir geyiğin altın tasvirinin yer aldığı bir kral kalkanı bulunmaktadır. Geyiğin boynuna bir köpek, omzuna bir aslan, karnına bir tavşan, sağrısına kartal başlı bir grifon resmi konulmuş. Kalkanı yapan usta, bilinen İskit geyik pozunu koruyarak Yunan kültürünü yansıtan hayvan figürleriyle doldurmuş. Kralın döşeği, çok figürlü, karmaşık ve mitolojik içerikli katliam sahneleriyle bezeli fil kemiğinden yapılmış plakalarla süslüdür. Kralın hemen yakının da bir kadın iskeleti konmuştur. Altından yapılmış lüks başlığı uzun pandantif ve küpelerle süslüdür. Boynundaki kolyenin kenarları

yatan aslan tasvirleriyle süslü ve altındır. Göz alıcı altın bilezikler mevtaya eşlik etmektedir. Dizleri arasında İskit hayat tarzını yansıtan sahnelerle bezeli küre şeklinde altın bir kap durmaktadır. Bu sahnelerin birinde savaşçılar bacağında yaralanan bir yaralıyı sarmakta, ikisi sohbet etmekte; daha sonra iki kişiden biri diğerinin ağzını eliyle kontrol etmekte ve en son resimde bir İskit yayını germektedir. Silahlar, giysiler ve dış görünüm hepsi de alışıl gelmiş, karakteristik çizgiler içermektedir. Çok iyi durumdaki bronz aynanın kemik sapı “hayvan” stili kabartmalıdır. Kral ve kraliçenin ayakucunda, güney duvarı boyunca mızraklı bir koruma uzanmaktadır. Elbisesi altın ferahilerle kaplıdır. Aynı stilde iki adet rhyton, küre şeklinde iki kap, gümüş kylix, içinde koyun kemikleri bulunan bronz bir kazan, şarap dolu amforalar, yine başka kazan ve değişik bronz kaplar, kemik saplı bıçaklar ve diğer eşyalar mevtalara refakat etmektedir. Özel bir çukura bir at gömülmüştür. Bu kişinin kim olduğu bilinmemektedir. (Grakov, 2006: 146-147)

İlk defa 1853-1854 yılında bulunmuş ve bu yıllarda devam etmekte olan Osmanlı – Rus savaşı esnasında İngilizler tarafından yağmalanmış Kırım Kerç şehrinde bulunan iki adet mevcuttur. Rus arkeologların üzerinde çalıştığı iki kral mezarından birisi Melek Çeşmesi Kurganı, Kerç Otobüs Terminali'nin hemen yakınında ve şehrin ortasındadır. Kapısı demir olup çevresi parmaklıklarla korunmaya alınmıştır. Ruslar tarafından yapılan kazılar neticesinde elde edilen buluntuların bir kısmı Kerç Müzesinde sergilenmektedir.

İkinci kral mezarı ise şehrin hemen dışında, şehrin Azak Denizi tarafında olup, görüntü ve kuruluş itibarıyla daha zengin materyaller içermektedir. Bu kurganın en belirgin özelliği giriş kapısının hayat ağacı motifli olmasıdır. Mezar odasına böyle bir ağaç görünümlü koridoru takip ederek giriyorsunuz. Mezar odası, tepeciğin altına gelecek biçimde inşa edilmiş. Merkezde, yukarıya doğru helezon şeklinde bir baca yer alıyor. Sanıyorum bu helezon göğe yükselişi ifade ediyor. İçeride, daha öncelere ait herhangi bir malzeme yok. Mezarın bulunduğu tepeciğin etrafı, şimdilerde sadece harabeleri kalmış taş duvarla çevrili. Dış duvardan kurganın mezar odasına doğru gidilen yolun sağ ve solunda çeşitli etnografik malzeme, kabartmalı taş mezar abideleri ve lahitler yerleştirilmiş. Taş duvara bitişik olarak bekçi kulübesi var ve kurganın korunması adına yapılan tek şey de bu. Kurgan'ın tepesinden Kerç şehrinin büyük bir bölümünü görebiliyorsunuz.(Altınkaynak, 2006 :1)

Sonuç

İskitler Herodot'unda işaret ettiği gibi büyük bir ihtimalle Orta Asya kökenli bir bozkır kavmidir. Bozkır kültürünü taşıyan İskit toplulukları göç ettikleri Kafkasya ve Kuzey Karadeniz'e kendi atalar kültürünün bir parçası olan kurgan yapma geleneğini götürmüşlerdir. İlk yapılan kurganlar Pazırık kurganlarının benzeri iken zamanla yeni ve daha gelişmiş kurganlar inşa etmişlerdir. Yeni yapılan kurganlar içerisinde kendi eşyalarını, sanat eserlerinin yanında yerel ve komşu milletlerin eserlerini de koyup öteki dünya inancı için hazırlamışlardır. Bilindiği gibi İskitler bozkır kültüründen ötürü konargöçer bir kavimdir ve keçe çadırlarında ikamet etmektedirler. Ancak kurgan kültüründe ise öteki dünya inancı ile ilgili yer altına muntazam olarak taş ve keresteden, çoğu kez de birden çok odalı yapılar inşa etmişlerdir. Bu yapıların içerisinde cesedin yanında silahları, atları, atlı korumaları ve de hizmetçileri yerleştirilmiştir. Bu yapılar bir evi andırmıştır. Bu mezar yapılarının üzeri ise toprak tepeler ile örtülmüştür. Zaman içinde kaybolan bu yapılar on sekizinci yüzyıldan itibaren kazılar ile bu mezarlar açılmış ve bozkır kültürü için çok değerli sanat değeri de taşıyan birçok eşya ele geçirilmiştir.

Kaynakça

ALTINKAYNAK, Erdoğan (12/2006) *Kırım'ın Kerç Şehrinde İskit Kral Mezarları*.
www.Ufukötesi.com.tr. sitesinden alınmıştır.

BAYKUZU, Tilla Deniz (2012) **Asya Hun İmparatorluğu**. Konya: Kömen Yayınları.

ÇAY A., Durmuş, İ. (2002) İskitler, **Türkler Ansiklopedisi**. Cilt. 1,s.861–903,
Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

ÇORUHLU, Y.(2007) **Erken Devir Türk Sanatı**. İstanbul, Kabalcı Yayınları.

DİYARBEKİRLİ, Nejat(1972) **Hun Sanatı**. İstanbul: Meb Yayınları.

DURMUŞ, İ. (1993) **İskitler (Sakalar)**. Ankara: T.K.A.E. Yayınları.

DURMUŞ, İ. (2004) *İskitlerde Ölü Gömme Geleneği*. **Milli Folklor**, sayı 61, s.21–29.

DURMUŞ, İ. (2009) Türk Kültür Çevresinde Ant. **Milli Folklor**, 2009, Yıl 21, sayı
84.

DURMUŞ, İ. (2011) *Türklerde Kan Kardeşliği Ve Antla İlgili Unsurlar*. **Milli Folklor**,
yıl 23, sayı 89. S. 100-108.

DURMUŞ, İ. (2012) **Sarmatlar**. Ankara: Akçağ Yayınları.

DURMUŞ, İ. (2013) **Türk Tarihinin Öncüleri**. Ankara: Akçağ Yayınları.

Ekrem, Erkin(2010) Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Kavimleri. **Bilim ve Ütopya
Dergisi**, yıl 16, sayı 193. S.4-31.

ESİN, Emel (2006) **Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu**. İstanbul: Kabalcı
Yayınları.

FRY Roger (May 1923) **The Burlingtan Magazine for Cannaisseurs**. Vol. 42, No:
242 pp 216 – 220.

GÖMEÇ Saadettin (2012) **Türk-Hun Tarihi**. Ankara: Berikan.

GRAKOV, B.N.(2006) **İskitler**. (Çev. D.Ahsen Batur). İstanbul: Selenge Yayınları.

HEROTODOTOS (2006) **Tarih** (Çev. Mümtekin ÖKMEN). İstanbul:İş Bankası
Yayınları.

KLYASHTORNY, S.G., **Sultanov, T.İ.**(2004) **Türkün Üç Bin Yılı**. (Terc. Ahsen
BATUR). İstanbul: Selenge Yayınları.

KOHL PHILIP L. (2007) **The Making of Bronze Age Eurasia**. New York:
Cambridge University Press.

KURAT, Akdes Nimet (2002) **IV-XVIII Yüzyıllarında Karadeniz'in Kuzeyindeki
Türk Kavimleri ve Devletleri**. Ankara: Murat Kitabevi.

MELYUKOVA, A.I. (1995) *Scythians Of Southeastern Europe*. Jeannine Davis
Kimball, Vladimir A. Bashilov, Leonid T. Yablonsky(Ed.), Nomads Of The Eurasian
Steppes In The Early Iron Age. Berkeley: Zinat Press.

MELYUKOVA, A.İ. (2000)**İskitler ve Sarmatlar**. Denis Sinor (Ed.), Erken İç Asya
Tarihi (s.141-166). İstanbul: İletişim Yayınları.

MEMİŞ Ekrem (2005) **İskitlerin Tarihi**. Konya: Çizgi Kitabevi.

Muzio Lo Ciro (2002) **Erken Dönem Türklerin Defin İşlemleri**. Türkler
Ansiklopedisi. Cilt.3, s.123-128, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

OLKHOVSKY, V.S.(1995) *Scythian Culture In The Crimea*. Jeannine Davis Kimball, Vladimir A. Bashilov, Leonid T. Yablonsky(Ed.), *Nomads Of The Eurasian Steppes In The Early Iron Age*. Berkeley: Zinat Press.

ÖGEL, Bahaeddin (2001) **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

ÖGEL, Bahaeddin(2000) **Türk Kültür Tarihine Giriş Cilt I-IX**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

PETRENKO, V. G. (1995) *Scythian Culture in the North Caucasus*. Jeannine Davis Kimball, Vladimir A. Bashilov, Leonid T. Yablonsky(Ed.), *Nomads Of The Eurasian Steppes In The Early IRON AGE*. Berkeley: Zinat Press.

PIOTROVSKY Boris. (1973 - 1974) *Excavations and Discoveries in Scythian Lands*. The Metropolitan Museum of Art Bulletin. Vol. 32, No. 5, From the Lands of the Scythians: Ancient Treasures from the Museums of the U.S.S.R. 3000 B.C.-100 B.C. pp. 26-31 ww.jstor.org sitesinden, 08/01/2014 tarihinde indirilmiştir.

SÂMÎ, Şemseddin(1985) **Kâmûs-ı Türkî**. İstanbul: Tercüman YKB Yayınları.

Strzygovski, Josef (1935) "Türkler Ve Orta Asya Sanatı Meselesi". İstanbul Üniversitesi Türkiyat dergisi, Cilt 3. S. 1-110.

TARHAN, M. Taner (2002) **Kimmerler ve İskitler**. Türkler Ansiklopedisi. Cilt. 1,s.597–609, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

TARHAN, M. Taner(1970) **Bozkır Medeniyetlerinin Kısa Kronolojisi**. İÜ Tarih Dergisi, sayı 24, s. 17-32.